

Vefatının 900. Yılında İbnü'l-Kattâ' es-Sıkillî ve *ed-Dürretü'l-hatîre* Adlı Eseri*

İclal Arslan**

Öz

İbnü'l-Kattâ' es-Sıkillî (ö. 515/1121), Arap dili ve edebiyatı alimi olmasının yanı sıra döneminin önde gelen tarihçi ve şairlerindendir. Müslümanların Bizanslılardan ele geçirdiği ilk ada toprak parçası olan Sicilya'da doğmuş ve yetişmiştir. Babası ve dedesi de birer dilbilimci ve şair oldukları için küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almış ve birçok eser telif etmiştir. Yazdığı eserler, onun ilmi birikimini gösterir. Makalenin inceleme konusu olan *ed-Dürretü'l-hatîre* adlı eseri, dönemin şiir özelliklerini yansıtması açısından günümüz literatürüne önemli katkı sağlamaktadır. Çünkü İbnü'l-Kattâ' eserinde döneminin şairlerini ve şiir anlayışlarını aktarmaktadır. Özellikle Sicilya'da yetişmiş şairleri ve onların şiirlerini bir dilbilimci ve şair olarak ele alıp tanıtır, bir tarih bilimci olarak da günümüze yansıtır. Nitekim bu eserin, *Harîdetü'l-kasr* gibi kendisinden sonraki eserlerde de açıkça etkisi görülmektedir. *Mu'cemu'l-udebâ'* da bu eserin, biyografisiyle birlikte 170 şairi ve 20.000 beyiti içerdiği belirtilmektedir. Ancak İbnü'l-Kattâ' ile ilgili bilgi bulunan farklı eserlerden toparlanarak tahkik edilen mevcut *ed-Dürretü'l-hatîre*'de 106 şairin biyografisi ve yaklaşık 1791 beyit bulunmaktadır. Aradaki bu büyük fark, eserin tam olarak bize ulaşamamasının sebeplerini araştırmayı önemli kılmaktadır. Bu husus, makalenin diğer araştırma konusudur.

Anahtar kelimeler: Arap Edebiyatı, İbnü'l-Kattâ' es-Sıkillî, Sicilya Şiir ve Şairleri, *ed-Dürretü'l-hatîre*,

Ibn al-Qatta' al-Siqilli and His Work Titled al-Durra al-Khatîra on the 900th Anniversary of His Death

Abstract

Ibnu'l-Qatta' al-Siqilli (d. 515/1121) is one of the leading historians and poets of his time as well as being a scholar of Arabic language and literature. He was born and raised in Sicily, which was the first piece of island land that the Muslims captured from the Byzantines. Since his father and grandfather were linguists and poets, he received a good education from a young age. He has written many works. These works are important in terms of showing his rich knowledge. Examining his work named *al-Durra al-Khatîra*, which is the subject of this article, will contribute in terms of reflecting the poetry accumulation of the period. Because Ibnu'l-Qatta' gives important information about the poets of the period and their understanding of poetry in his work. In particular, he introduces the poets who grew up in Sicily and their poems as a linguist and poet,

* Araştırma makalesi/Research article; Doi: 10.32330/nusha.997102

** Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı. e-posta: iclalar@hitit.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-1470-4004.

Makale Gönderim Tarihi: 17.09.2021

Makale Kabul Tarihi : 26.06.2022

NÜSHA, 2022; (54): 245-268

and reflects them to the present day as a historian. Although it is stated in *Mu'camu al-Udabâ* that there are 20,000 couplets with the biographies of 170 Sicilian poets in this work, it has been determined that there are approximately 1791 couplets together with the biographies of 106 poets in *al-Durra al-Khatîra*, which has reached our time. This huge gap between them raises many questions. The effect of this work is clearly seen in later works such as *Kharîdatu'l-Qasr*. In this case, the reasons why the work could not reach us completely is another issue that this article discusses.

Keywords: Arabic Literature, Ibnu'l-Qatta', Sicilian Poetry and Poets, *al-Durra al-Khatîra*

Structured Abstract

In this article, Ibnu'l-Qatta' and his work *al-Durra al-Khatîra* are discussed. Ibnu'l-Qatta' is a famous scholar of language, history and literature who grew up in Sicily. Sicily, where he lives, is the largest island in the Mediterranean. This period, which is also called the "Golden Age of Islam" in some sources due to the age lived, is also important in terms of shedding light on the history of Islamic science and culture, in terms of the poets who grew up in Sicily and the poems they wrote in Arabic literature. Because during this period, many scholars, poets and artists grew up in Muslim Sicily and produced valuable studies. Among these, the study named *al-Durra al-Khatîra fi'l-Muhtâr min Shu'arâi'l-cezîre* has a special importance in terms of shedding light on the Arabic poetry of the mentioned period.

Considering the consequences, three major events that led to changes in the historical course in Sicily can be mentioned:

- a. Aglabis, Fatimids and Kelbs ruled the island
- b. The "Sicilian Conflict" and the collapse of the Emirates
- c. Norman takeover of the island

In all these three periods, Arabic poetry, and especially the eulogy, was able to protect itself from the provocative turmoil and changes in the political and social environment. Thus, it contributed to the realization of social cohesion and the preservation of the culture of living together in a country where the reasons listed above caused deep divisions. In Sicily, the Arabs brought not only the religion of Islam to the island, but also Arabic as the language of culture and written elite. Even after the end of Muslim Arab rule, thanks to Sicily, which served as a bridge, cultural interaction between Northern European Arabs and Southern European residents continued.

Ibnu'l-Qatta' is an important Sicilian linguist, historian and poet. He has many studies. At the beginning of these is *al-Durra al-Khatîra*, who is also the subject of this study. Unfortunately, there is still no information about this study reaching the present day. The poetry of the period has reached our time in fragments through *al-Durra al-Khatîra*, which is a medieval anthology written by Ibnu'l-Qatta', and unfortunately, insufficient biographical sources from *al-Durra al-Khatîra* do not provide an opportunity to answer any of the many questions. In addition to the fact that its author, Ibnu'l-Qatta' es-Sikillî, is a linguist; being a historian, poet and lexicographer increases the importance of the work. This work of Ibnu'l-Qatta' also pioneered the anthology-stratum books to be written later. It is not clear whether Ibnu'l-Qatta' went directly to

Egypt when he left Sicily. Because Zahabî says that after 460, Ibnu'l-Qatta' left Sicily. According to Bekkûsh, who published his study, there is a period of approximately 40 years between this date and the date of Ibnu'l-Qatta's departure to Egypt, 500, since the Norman invasion began in the 460s. If he went to Andalusia during this time, why shouldn't Ibnu'l-Qatta' be included in the studies related to this? However, in the news reported by es-Silefi based on one of Ibnu'l-Qatta's students, it is concluded that Ibnu'l-Qatta' went to Andalusia. Rizzitano also gives the same information, possibly based on Inbah, and points out that he was one of those who stayed in Andalusia, like his father, Abu Muhammad Ja'far.

In addition to coming from a well-established and educated family, Ibnu'l-Qatta' produced powerful and important works as a result of the language, literature and other sciences he studied. *Tahzîbu'l-Af'âl*, *Abniyatu'l-Asmâ' ve'l-Af'âl va'l- Masâdir*, *al-Bâri' fî 'Ilmi'l- 'Arûz*, *al-Durra al-Khatîra fî'l-Muhtâr min Shu'arâ' i'l- Cezîre*, *Havâshin 'ala Sihâhi'l-Cavharî* and *Zayl Târîhi Sikilye* are some of them.

On the other hand, there are studies that make selections from the work named *al-Durra al-Khatîra fî'l-Muhtâr min Shu'arâ' i'l-Cezîre* and many sources that refer to this work are currently available. The work attracted attention in the first period of its writing and selections were made from it. In fact, Ibnu'l-Qatta' himself wrote the first selected work with his work *al-Muntacal min al-Durra al-Khatîra fî Shu'arâi'l-Cezîre*. Unfortunately, this work seems to have shared the same fate with *al-Durra al-Khatîra fî Shu'arâi'l-Cezîre* and could not come to light. However, before this work, Ibn Aglab and then Ibnu's-Sayrafî made selections and their copyrights have survived to the present day. On the first page of his work, Ibnu's-Sayrafî specifically states that this choice is not one of Ibn Aglab's choices. First of all, it should be stated that thanks to these two selections, knowledge about *al-Durra al-Khatîra* was obtained. It is observed that Imaduddin al-Isfahani (d. 597/1201), who lived almost a century after him, made significant use of *al-Durra al-Khatîra*, especially in the section he wrote about Sicilian poets. Imaduddin al-Isfahani has made many quotations from Ibnu'l-Qatta' in his work *Kharîdatu'l-Qasr*, which he wrote as an addendum to Abu Mansûr al-Saâlibî's anthology called *Yatîmatu'd-Dahr*. Again in Ibn Sa'id al-Magrib, the poetry of the period has reached our time in fragments through this medieval anthology *al-Durra al-Khatîra*, written by Ibnu'l-Qatta', and unfortunately, insufficient biographical sources from *al-Durra al-Khatîra* have left many questions. does not provide an opportunity to respond to any of them. In addition to the fact that its author, Ibnu'l-Qatta' es-Sikillî, is a linguist; being a historian, poet and lexicographer increases the importance of the work. This work of Ibnu'l-Qatta' also pioneered the anthology-stratum books to be written later.

From the works that have survived to the present day, it is understood that the literary movement in Sicily has a rich accumulation and that a great majority of this literary product has been lost.

The part published by Bekkûsh, unfortunately, is a very small amount of this literary product, and it was able to deliver it by preserving certain literary works. Only the remnants of these ancients provide the opportunity to shed light on a bright literary stage of the Arabic poetry heritage, which will almost be forgotten in our century.

Giriş

İbnü'l-Kattâ' es-Sıkillî (ö. 515/1121), Sicilya'da yetişmiş ünlü bir dil, tarih ve edebiyat alimidir. Yaşadığı yer olan Sicilya, Akdeniz'in en büyük adasıdır ve günümüzde İtalya sınırları içinde yer almaktadır. Arap dilinde 'Sıkilliyye' (صَقْلِيَّة) şeklinde telaffuz edilmiştir. Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), bu kelimenin bazen sîn harfiyle de (سَقْلِيَّة) söylendiğini ve yerli halkın çoğunluğunun sâd ve kâf harflerini fethalı olarak 'Sakaliyye' (صَقْلِيَّة) şeklinde kullandıklarını belirtmiştir. (Yâkût, 1990, c. 3, s. 473) *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'nın muhakkiki Şuayb el-Arnaût da 'Sakaliyye' şeklinde okunuşuna işaret etmiş ve Rumca anlamının 'incir ve zeytin' olduğunu İbn Dihye'nin (ö. 633/1235) *el-Mutrib* adlı eserinden nakil yapılmasına dayanarak belirtmiştir. Ancak işaret edilen sayfada o bilgi bulunamamıştır. Yunancada 'Σύκο (Sýko)' incir¹ ve 'ελιά (eliá) da zeytin² anlamlarına geldiği için belki bu sonuca ulaşılmış olabilir.

Sicilya, Müslümanlar tarafından Bizans'tan koparılan ilk ada toprak parçasıdır. İlk Müslüman akınları Halife Muaviye b. Ebû Süfyân (ö. 60/680) zamanında başlamış (Şakiroğlu, 2009, c. 37, s. 138; Erkoçoğlu, 2016, s. 100), İslamiyet'in fetih hareketleriyle birlikte Ağlebîler tarafından 212 (827)'de ilk kez ele geçirilmiştir. 245'te (859) Bizans'ın Sicilya'daki büyük şehri Kasrıyâne Müslümanların eline geçtiğinde, artık Sicilya fetih hareketlerinin üssü konumuna gelmiştir. M. 878'de (265) ise Sarakûse'nin fethiyle Müslümanlar artık önemli ölçüde Sicilya adasına hâkim konuma gelmişlerdir. (Özaydın, 1988, 1,476-477)

Yaşanan çağ itibariyle kimi kaynaklarda 'İslam Altın Çağı' olarak adlandırılan bu dönem Sicilya'da yetişen şairler ve yazdıkları şiirler Arap edebiyatı özelinde İslam ilim ve kültür tarihine ışık tutması açısından da önem arz etmektedir. Çünkü bu dönem içerisinde Müslüman Sicilya'da birçok alim, şair ve sanatçı yetişmiş ve birbirinden değerli eserler ortaya koymuşlardır. Bunlar içerisinde *ed-Dürreti'l-hatîre fi'l-muhtâr min şu'arâi'l-cezîre* adlı eser, söz konusu döneme ait Arap şiiriyle ilgili malumat vermektedir.

Sicilya edebiyatı denilince akla klasik Arap edebiyatı gelir. Cahiliye şiirinin etkileri oldukça barizdir. Arap kültüründe ayrı bir yeri olan şiir, Sicilya'da da değer bulmuş ve Emirlerle başlayıp Norman sarayında devam eden bir serüven olmuştur. (Carpentieri, 2018, s. 1-2) Bu dönem Kelbî emirlerle (Altan, 2002, c.25, s. 207) miladi dokuzuncu (hicri üçüncü) yüzyılla birlikte başlamış, Normanların adayı işgal ettikleri 1072 (465) de dahil olmak üzere on ikinci yüzyıla kadar etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Yaklaşık üç asırlık bu şiir sürecinin neredeyse tamamını İbnü'l-Kattâ', eserinde kayıt altına almıştır. Tamamı olduğu düşüncesini kanıtlamaya engel olan durum, Yâkût'un haber verdiği 170 şairden sadece 106'sının şu anda mevcut olması ve eserin yarıya yakın biyografisinin bulunamayışındır. Bu üç asırlık dönem Kelbîlerin müreffeh

zamanlarını yansıttığı gibi, Norman kralları ve adada yaşanan büyük siyasi çalkantıları da içine almaktadır. Bu Akdeniz adasındaki Arap edebiyatı hem Kelbî emirler ve hem de Normanlar zamanında parlak devrini yaşamıştır. Kelbî emirler şiiri ve kaidelerini ayakta tutmaya çalışmışlardır. Çünkü sosyal, mezhep ve etnik düşmanlıkların tehdidi altında saraydaki uyumu güçlü tutmak zorunda kalmışlardır. Sonraki dönemde de Müslüman ve Hıristiyan şairleri barındıran Norman Kralı II. Roger'in sarayında Arap şairler rekabet halinde olmuşlardır.

Sicilya'da değişime yol açan üç büyük durumdan bahsedilebilir:

- a. Ağlebîler, Fâtımîler ve Kelbîlerin adayı yönetmesi
- b. "Sicilya Fitnessi (Çekişmesi)" ve Emirliklerin çöküşü
- c. Normanların adada yönetimi ele geçirmeleri

Bu üç dönemde Arap şiiri ve özellikle kaside, siyasi ve sosyal ortamda yaşanan kışkırtıcı karışıklık ve değişimlerden kendini koruyabildi. Nikola Carpentieri "Sicilya'da Sosyal Para Birimi Olarak Edebiyat" başlıklı yazısında etnik, siyasi ve mezheplerden kaynaklanan birçok anlaşmazlığın bulunduğu böyle bir toplumda şiirin, bir nevi "sosyal para birimi" şeklinde değerini koruduğunu ifade etmiştir. (Carpentieri, 2018, s. 1-2)

Kelbilerin bir asırlık egemenlikleri boyunca üst düzeyde bir özerkliğe sahip oldukları bilinmektedir. Bu dönemde hem siyasi istikrar vardı ve hem de ada, edebiyat ve şairlerin himaye edildiği benzeri az görülebilecek kültürel parlak bir döneme şahitlik etmişti. Belki de bundan dolayı İbnü'l-Katta'ın eserinde biyografilerini verdiği kişilerin sayıları bu kadar fazlaydı. Bu başarılar bazı tarihi rivayetlere de yansımaktadır. Mesela İbn Hamdis, Endülüs'e gidip edebiyat ve şiirin tanınmış hamisi Emir Mu'temid-alellah İbn Abbad'ın İşbiliye'deki (Sevilla) sarayında yaşamıştır. Hayatının önemli bir kısmını Endülüs'te geçirmesine rağmen doğduğu yer olan Sicilya'yı unutmamış ve "Sıkılliyât" diye bilinen şiirler nazmetmiştir. (Toprak, 1999, c. 20 s. 20) Sicilya'nın dört bir yanından ve Kuzey Afrika'dan yetenekli kişiler, Kelbilerin Palermo'daki saraylarına gelmişlerdi. Yine Nikola Carpentieri'ye göre; bize ulaşan şiirlerden Kelbî sarayında Kayrevân ve Bağdat lehçelerinin bir karışımı konuşulduğu anlaşılmaktadır. (Carpentieri, 2018, s. 4) Buradaki şiirler, geleneksel kaside özelliklerine bağlı kalan Sicilyalı Arap şairler tarafından şekillendiriliyordu. (Carpentieri, 2018, s. 8) Kelbilerden sonra Normanlar, adaya hâkim olduktan sonra sarayın seçkin isimlerinden yararlanmışlardır. Bu süreçte Normanlar, Endülüs'te Müslümanlara uygulanan zulmün benzerini gerçekleştirmemişlerse de İbn Cübeyr'in (ö. 614/1217) Sicilya Müslümanlarının zor durumlarıyla ilgili anlattıkları da önemlidir. (İbn Cübeyr, 1964, s. 305-306) H. 578'de (1182) başladığı seyahatinin bazı safhalarında

Sicilya'ya uğramış ve oradaki Müslümanların zor durumlarından bahsetmiştir. (Karaaslan, 1999, c. 19 s. 402)

Nitekim “Sicilya Arapçası” hakkında kısa bir bilgi, zikredilen bu hususları teyit edecektir. Araplar adaya sadece İslam dinini getirmekle kalmayıp kültür ve yazılı elit dili olarak Arapçayı da getirmiştir. Müslüman Arap idaresinin sona ermesinden sonra bile köprü vazifesi gören Sicilya sayesinde, Kuzey Avrupa Arapları ile Güney Avrupa’da oturanlar arasında kültürel etkileşim devam etmiştir. Yine Sicilya toplumundaki bu çeşitli ırlardan ve dillerden oluşan ortamda, birçok Arapça kelimenin Avrupa dillerine girmesi mümkün olmuştur. (Azimli, 2009, s. 79)

1. İbnü'l-Kattâ'ın Hayatı

Tam adı, Ebu'l-Kâsım Ali b. Cafer b. Ali b. Muhammed el-Ağleb et-Temîmî es-Sa'dî'dir. İbnü'l-Kattâ' es-Sa'dî ya da İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkîli diye meşhur olmuştur. 10 Safer 433'te (9 Ekim 1041) Sicilya'da doğmuştur. es-Sıkkîli nisbesini de buradan almıştır. Doğumu Kelbîlerin yıkılışından sonraya denk gelmektedir. İbnü'l-Kattâ', Temîm kabilesine mensuptur. Babası Ebu Muhammed Ca'fer, dil âlimi ve şairdir. (İbnü'l-Kattâ', 1993,15. Biyografi) Dedesi Ebu'l Hasan Ali (İbnü'l-Kattâ', 1993, 60. Biyografi) ile dedesinin babası Ebu Abdullah Muhammed (İbnü'l-Kattâ', 1993, 91. Biyografi) de şairdirler. Müellifin küçük yaşlarda şiire merakı vardı ve 13 yaşındayken (446/1054) şiir söylemiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1993, s. 27; İhtiyâr, 2004 s. 370) Ayrıca İbnü'l-Kattâ'ın babası Ebu Muhammed Cafer'in büyük dedesi olan Ebu'l-Hüseyn b. Ahmed b. Muhammed b. Ziyâdetullah es-Sa'dî de bir şairdir ve müellif eserinde 24. biyografiyi ona tahsis etmiştir. Dolayısıyla müellifin, dil âlimliği ve şairlik özelliklerini baba ve dedelerinden aldığı söylenebilir. İbnü'l-Kattâ', Sicilya ve Mısır'da özellikle nahiv ve lugat alanında dönemin önde gelen âlimlerindendi. Şairlik yönü de hem kendi eseri olan *ed-Dürretü'l-hatîre*'de ve hem de başka kaynaklarda geçen şiirlerinden anlaşılmaktadır.

İbnü'l-Kattâ'ın ilmî kişiliğinin şekillenmesinde en büyük pay, babası Ebu Muhammed Ca'fer'e aittir. Ayrıca Sicilya'da bulunan büyük hocalardan dersler almıştır. Kaynaklarda özellikle dil alimi Ali Ebu Bekr Muhammed b. Ali b. el-Birr zikredilmektedir. (İnbâh, c. 3, s. 199; Fîrûzâbâdî, 2000, s. 278) Öğrencileri arasında ise İbn Berrî, Ebu'l-Berekât Muhammed b. Hamza, Ebu'l-Hasan Hibetullah b. Ali b. Hasan, Ebu'l-Berekât Esed b. Ali b. Ma'mer el-Hasenî en-Nahvî, Ali b. Abdülcebbâr b. Selâme el-Hindî el-Lugavî gibi âlimler sayılabilir. (Günel, 2000, c. 21, s. 105; Hizmetli, 2018, s. 252.)

İbnü'l-Kattâ'ın ömrünün sonuna kadar Sicilya'da kalmamıştır. Çünkü Zehebî, H. 460'tan sonra İbnü'l-Kattâ'ın Sicilya'dan ayrıldığını söyler. (Zehebî, 1984, c. 19, s. 434) Kaynaklarda da H. 500'de (1107) Mısır'a geçtiği ve ölümüne kadar orada kaldığı belirtilmektedir. (Kıfî, 1986, c. 2, s. 237; Yâkût, 1993, c. 4, s.1669) Sicilya'dan çıktığında doğrudan Mısır'a gidip gitmediği

konusu çok net değildir. es-Silefi'nin, İbnü'l-Kattâ'nın öğrencilerinden birine dayanarak naklettiği haberde İbnü'l-Kattâ'nın Endülüs'e gittiği sonucu doğmaktadır. (es-Silefi, 1993, s. 414) Aynı bilgiyi muhtemelen *İnbâh*'a dayanarak Rizzitano da vermekte ve İbnü'l-Kattâ'nın, babası Ebu Muhammed Ca'fer gibi Endülüs'te kalanlardan olduğuna işaret etmektedir. (Rizzitano, 1975, s. 172) Eseri neşreden Bekkûş'a göre ise, Norman istilası H. 460'larda (1068) başlamış ve İbnü'l-Kattâ' 500'de (1107) Mısır'a gitmiştir. Bu iki tarih arasında yaklaşık 40 yıllık bir süre vardır. Eğer İbnü'l-Kattâ' bu sürede Endülüs'e gittiye, tabakat eserlerinde niçin buna yer verilmemiş olsun? Bekkûş'a göre es-Silefi'nin verdiği bu bilgide “أبي” kelimesinin düşmüş olma ihtimali vardır. “سمعت أبي يقول” şeklinde söylenmiş olabilir. Bu durumda Endülüs'e, İbnü'l-Kattâ'nın babası Cafer b. Ali gitmiş gibi görünmektedir. Endülüslü tabakat sahiplerinin İbnü'l-Kattâ' diye kaydettiği kişinin de onun babası olma ihtimali vardır. Çünkü onun 474'de Endülüs'e gidip Belensiye'de (Valencie) kaldığından haberdar olmuşlardır. Bu yolculukta Sarakusta'ya (Zaragoza) uğradığı sırada İbn Hasdây, bir dörtlük ona göndermiştir. Bekkûş, İbnü'l-Kattâ' gibi tanınmış bir alimin Endülüs'e geldiğinde kimsenin haberdar olmaması gibi bir yanlış anlamayı düzeltmek amacıyla bu açıklamayı yaptığını da söyler. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 30)

Sicilya'da Norman işgali ve kaosun yaşanması, oradaki Müslüman toplumu, hicri beşinci asrın ikinci yarısından itibaren vatanlarından ayrılıp başka yerde yaşama zorunluluğunda bırakmıştır. Kaynakların çoğunda İbnü'l-Kattâ'nın Mısır'a H. 500'de gittiği zikredilmektedir. (el-Yâfiî, 1997, c. 3, 162) Burada kendisine çok hürmet ediliyor ve ondan *Şihâh*'ı kendilerine öğretmesi isteniyor. İbnü'l-Kattâ' da bu ilgi karşısında Mısırlıların takdirini kazanacak bir yöntem ve isnadla eseri rivayet ediyor. Ayrıca Mısır kadılığı yapmış olan çağdaşı Muhammed b. Kasım b. Zeyd el-Lahmî de aynı tarihte Mısır'a gelmişti. İbnü'l-Kattâ' Mısır'da Fâtımî veziri Efdal el-Cemâlî'nin çocuğuna dersler vermeye başlamıştır. (Suyûtî, 1965, c. 2, 153)

İbnü'l-Kattâ', hicrî 515'te (Zehebî, 1984, c. 19, s. 434) Mısır'da 80'li yaşlarda (Suyûtî, 1967, c. 1, s. 533) vefat etmiştir. Vefat tarihi bazı kaynaklarda 508 (Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2013, c. 20, s. 84) ve 514 (Yâkût, 1993, c. 4, s. 1669) olarak da geçmektedir. İmam Şâfiî'nin kabrinin yakınında defnedilmiştir.

2. İbnü'l-Kattâ'nın Eserleri:

İbnü'l-Kattâ', köklü ve eğitilmiş bir aileden gelmesinin yanı sıra tahsil ettiği dil, edebiyat ve diğer ilimler neticesinde güçlü ve önemli eserler ortaya koymuştur. Bu eserlerin önemli bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Ancak kaynaklarda zikredilip şu anda mevcut olmayan eserleri de bulunduğu için bunlar aşağıda iki grup halinde ele alınmıştır.

İbnü'l-Kattâ'ın bir bölümü veya tamamı günümüze ulaşmış eserleri şunlardır:

1. *Tehzibu'l-ef'âl*: Müellifin, tabakat kitaplarında genellikle ilk sırada yer alan eseridir. Kendisi bu şekilde isimlendirmesine rağmen bazı kaynaklarda '*Kitâbü'l-ef'âl*' şeklinde geçmektedir (Fîrûzâbâdî, 2000, s. 205) ve bu isimle de basılmıştır. Bir nevi fiiller sözlüğü gibi görünmektedir. İbnü'l-Kûtiyye'nin (ö. 367/977) *el-Ef'âl* adlı eserinin (el-Yâfî, 1997, c. 2, s. 293; c.3, s. 162) güç meselelerini açıklayıp eksik bırakılan taraflarını tamamlamayı istemiş ve farklı bir sistemle düzenlemiştir. Fiiller ilk harflerine, vezin ve kalıp esasına göre dizilmiştir. Bundan daha güzel bir muhtasar telif edilmediği belirtilir. (Fîrûzâbâdî, 2000, s. 205) Ancak İbnü'l-Kattâ', eserinde bu Endülüslü alime haksızlık etmemiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 31) Eser, Abdullah el-İmâdî ve Zeynelâbidîn el-Mûsevî tarafından Sâlim Krankâvî'nin hazırladığı ayrıntılı indeksle birlikte el-Ef'âl adıyla yayımlanmıştır (I-III, Haydarâbâd-Dekken 1360-1364/1941-1945).

2. *Ebniyetü'l-esmâ' ve'l-ef'âl ve'l-mesâdir*: Arapça sarf konularıyla ilgilidir. 1949'a kadar kayıp olduğu sanılan bu eser, Ahmed Muhammed Abdüddâim tarafından, Câmîatü'l-Kahire'de doktora tezi olarak tahkik edilmiştir.

3. *el-Bâri' fi 'ilmi'l-'arûz*: Aruzla ilgili kapsamlı bir eserinin olduğundan bahsedilir. (Fîrûzâbâdî, 2000, s. 205) Ahmed Muhammed Abdüddâim tarafından tahkiki yapılarak neşredilmiştir. Birçok yazma nüshası bulunmaktadır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 33)

4. *eş-Şâfi' fi 'ilmi'l-kavâfi*: Ahmed M. Abdüddâim tarafından neşredilmiştir. (Abdüddâim, *el-Mecmû'*, s. 45-83).

5. *Şerhu ebyâti'l-mu'âyât*: Aruza dair bir risâledir. Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye'deki fihristte, bu beyitleri nazmedenin İbnü'l-Kattâ' olduğu belirtilmektedir. Vatikan Kütüphanesi'nin fihristinde ise, bu beyitlerin Ahfeş el-Evsat'a ait olduğu zikredilmektedir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 34)

6. *İhtisârü'z-zihâf*: Bu eser, *el-Bâri' fi 'ilmi'l-'arûz* adlı eserin hâtimesinin tekrarı olup yayımlanmıştır (el-Mecmû', s. 100-102).

7. *Şerhu mecmû'a ebyât min şî'ri'l-Mütenebbî*: İbnü'l-Kattâ', bu eserinde Mütenebbî'nin, Hamdânî Hükümdarı Seyfûddeve için söylediği bazı beyitlerine kısa açıklamalar getirmiştir. Umberto Rizzitano tarafından (Un Commento di Ibn al-Qatta'.. il Siciliano ad alcuni versi di al-M. in: RSO 30/1955/207-227) neşredilmiştir. (Sezgin, 1983, c. 2, IV. Kısım, s. 36)

8. *el-Mülehu'l-asriyye*: Endülüs şairlerinin biyografilerini tanıttığı eseridir. Bekkûş, bu kitabın *Lümehu'l-mülâh* ile aynı olduğunu düşünmektedir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 35)

9. *ed-Dürreti'l-hatîre fî'l-muhtâr min şu'arâi'l-cezîre: Mu'cemu'l-udebâ*, eserin İslam idaresindeki Sicilya adasında yaşayan 170 şairin biyografisini ve bunlara ait 20.000 beyti içerdiğini bildirmektedir. Ancak bu eser bir bütün olarak günümüze ulaşmamıştır. Beşir el-Bekkûş, çeşitli kaynaklarda İbnü'l-Kattâ'a nisbet edilen bu bilgileri toplayıp, tahkik etmiş ve 1995 yılında Beyrut'ta neşretmiştir. *ed-Dürreti'l-hatîre*'nin bir özeti Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye'de bulunmaktadır. Eser daha önce Rizzitano tarafından da neşredilmiştir. (baskı yeri yok, 1958)

İbnü'l-Kattâ'ın günümüze kadar ulaşmamış eserleri de şöyledir:

1. *Havâşin 'alâ Sihâhi'l-Cevherî: Müellifin Ebû Bekir b. el-Birr es-Sıkillî'den rivayet ederek (Fîrûzâbâdî, 2000, s. 205) Sihâhu'l-luga üzerine yaptığı bu hâşiyeye, İbn Berrî'nin de Sihâhu'l-luga için yazdığı hâşiyesinin ana kaynağıdır. (Yâkut, 1993, s. 1669)*

2. *Ferâidü'süzûr ve kalâidü'n-nühûr*. Şiir mecmuası olan risâlenin 1977 yılında *el-Mecmû*'da 83-89. sayfalar arasında yayımlandığı zikredilmişse de (Günel, c. 21, s. 106) Bekkûş bunu müellifin kayıp eserleri arasında zikreder.

3. *Zeylu Târîhi Sıkilliyye*

4. *Şerhu'l-emsile*

Topkapı Sarayı Müzesi'nin 3. Ahmed bölümündeki bir koleksiyonda İbnü'l-Kattâ'ın şu eserleri bulunmaktadır: *Kitabu'n-Nikâh, Kitabu's-Seyf, Kitabu't-Tivâl, Kitâbu'l-Kisâr, Kitabu'l-Meşyi ve's-Seyr, Kitabu'l-Esvât*. İbnü'l-Kattâ' ayrıca kendinden önceki bazı dilcilerin çalışmalarını da tamamlamak istemiştir. Bunlar; İbn Dürüsteveyh'in *el-Hayâ ve'l-Mevt*, İbn Hâleveyh'in *Kitabu'd-Devâhî*, İbnü'l-Mu'tez'in *Kitabu'l-Hamr ve Esmâuhâ*, Sâhib b. Abbâd'ın *Kitabu'l-Ahcâr* adlı eserleridir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 36-37; Günel, 2000, c. 21, s. 106) Diğer kaynaklardan farklı olarak *Teskîfu'l-lisân* diye bir eser, Kâtip Çelebi tarafından İbnü'l-Kattâ'a atfedilmiştir. (Kâtip Çelebi, c. 1, s. 344) Michele Amari de bu esere *el-Mektebetü'l-'Arabîyyetü's-Sıkilliyye*'de işaret etmiştir. (Amari, 1857, s. 701) Ancak eser, *Hedîyyetü'l-ârifîn*'de *Tesbîtu'l-lisân* ismiyle zikredilmektedir. (Bağdatlı İsmail Paşa, c. 1, s. 695)

3. *ed-Dürretü'l-hatîre fî şu'arâi'l-cezîre "Cezîretu Sıkilliyye"*

Mu'cemu'l-udebâ müellifi Yâkut el-Hamevî'nin rivayetine göre İbnü'l-Kattâ'ın *ed-Dürretü'l-hatîre fî şu'arâi'l-cezîre* adlı eseri, 170 şair ve 20.000 beyit içermektedir. İbn Hacer el-Askalanî (ö. 852/1449) tarafından da bu bilgi aynen verilmektedir. (İbn Hacer el-Askalanî, 2002, c. 5, s. 506) Fuad Sezgin de, bu bigiyi Yâkut'a dayanarak tekrarlamaktadır. (Sezgin, 1983, c. 2, III. kısım, s. 203) *ed-Dürretü'l-hatîre*, 1958 yılında Umberto Rizzitano tarafından "Un

compendio dell'antologia di poeti arabo-siciliani intitolata ad-durrah al-khatira min shu'ara 'al-jazira di Ibn al-Qat'ha' 'il siciliano'" ismiyle Memorie della Accademia Nazionale dei Lincei'de neşredilmiştir. (Cassarino, 2013, s.106) Daha sonra Beşir el-Bekkûş, çeşitli kaynaklardan bu eserle ilgili yapılan alıntı ve bilgileri toplayarak yeniden düzenlemiş ve 1995'te Lübnan'da Arapça neşretmiştir. Ancak bu neşirde şair sayısı 170 değil, 106 olabilmıştır. Beyit sayısı da yaklaşık 1791 civarını bulmuştur. Beyit, Arap dilinde en küçük nazım birimidir. İki mısranın bir araya gelmesi, beyti oluşturmaktadır. Türk nazım sistemindeki mısranın yerini Arap nazmında beyit almaktadır. Beyit, 'şatr' denilen iki kısımdan oluşmaktadır. (Çetin, 1992, 6, 66) Beyit hakkındaki bu açıklama, eserdeki bazı şiirlerin bu şekilde tek şatrdan oluştuğu için yapılmıştır. Mesela 172. şiirde ikinci şatr bulunmamaktadır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 65) Yine 920 ve 921. şiirler de tek şatrdan oluşmaktadır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, 145) Aynı şekilde 1117. ve 1668. satırlarda da tek bir şatr veya mısra denilebilecek bir dize bulunmaktadır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 166, 224)

Bekkûş'un farklı kaynaklardan topladığı bu şiirler, bazı şairlerde bir iki beyit iken, Katip Ebu'l-Hasen Ali b. Abdurrahman el-Ensârî (59. Biyografi) ve İbnü'l-Hayyât (62. Biyografi) gibi şairlerin şiirlerine daha fazla yer verilmiştir. Bu biyografilerle, eserdeki beyit sayısı 800'leri aşmıştır. Yine de çoğunluk şairin az sayıda şiirinin nakledilebildiği gözlenmektedir.

İbnü'l-Kattâ' kitabını hazırladığı sırada adadaki tanıdığı herkesin şiirine ulaşmaya çalışmıştır. 6. Biyografide Ebu'l-Feth Ahmed b. Ali eş-Şâmî'yi anlatırken onun şiirinden bir örnek istediğini söylemesinden bu durum anlaşılmaktadır: "...وسألته أن ينفذ إلي بشيء من شعره في حين تأليف الكتاب، فكتب إلي..." (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 44)

Bekkûş tarafından yayınlanan *ed-Dürretü'l-Hatîre*, maalesef bu edebî ürünün tamamı olmayıp bir bölümüdür ve belli başlı edebî eserlerde o bilgilerin bulunmasıyla ortaya çıkarılabilmıştır. Asrımızda neredeyse unutulacak olan Sicilya Arap şiir mirasına ancak eskilerden geriye kalan *ed-Dürretü'l-Hatîre* gibi eserler ışık tutmaktadır. Sicilya Arap şiiri ile ilgili mevcut bilgilerin çoğunluğunun, haklarında çok az bilgi bulunan kayıp bu tür eserlerden nakledildiği görülmektedir. Ayrıca biyografi kitapları ve tarihi metinlerde geçen malumatla, tabakat eserleri ve gezi kitaplarında mevcut olanlar, Sicilya'daki Arap şiiri hakkında fikir edinmeye yardımcı olmaktadır. (İhtiyar, 2008, s. 18)

ed-Dürretü'l-hatîre'nin en önemli özelliklerinden birisi, Müslüman Sicilya toplumunu oluşturan unsurların çeşitliliğini en güzel ve en açık şekilde sergilemesidir. Bu eser, Sicilya'daki edebî ve fikrî hareketin en önemli kaynağı sayılır. Çünkü adadaki edebiyat ve düşünce hareketinin tarihine dair tek kitaptır. Günümüze ulaşan çalışmalardan Sicilya'daki edebî hareketin zengin bir birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak *ed-Dürretü'l-hatîre*'nin büyük

bir çoğunluğunun da kaybolmuş olması, bu zengin birikime vakıf olmaya engel teşkil etmektedir.

ed-Dürretü'l-Hatîre'nin döneme hâkim olan kültürel çeşitliliği bütünüyle yansıttığı söylenebilir. Eserde kurrâlar, muhaddisler, zâhitler ve mutasavvıflardan başlayıp doktorlar, astrologlar (müneccimler) ve matematikçilere kadar ulaşan geniş bir meslek yelpazesinden şairler bulunması bunun göstergesidir. Ancak eserdeki biyografilerin çoğunluğunun inşâ katipleri ve nahivle meşgul olan dil alimlerinden oluştuğu da unutulmamalıdır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 9)

3.1. Muhtasarlara ve Kaynaklık Ettiği Bazı Eserler

Eserin muhtevası sebebiyle kendisinden muhtasarlara yazılmasına ve seçmeler yapılmasına oldukça erken bir dönemde başlanmıştır. İlk seçmeyi İbnü'l-Kattâ'ın kendisi, *el-Müntecel min Dürreti'l-hatîre fî şu'arâi'l-cezîre* adlı eseriyle yapmıştır. Bu eserden daha sonra Ebû İshâk b. Ağleb (ö. ?) seçme yaparak *Muhtasar mine'l-Müntecel min Dürreti'l-hatîre fî şu'arâi'l-cezîre* isimli eserini yazmış ve burada 67 şairi tanıttığını belirtmiştir. (Abbas, 1975, s. 6; İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 11) İbn Ağleb'in hayatı ve yaşadığı dönem hakkında bilgiye ulaşamamıştır. Ancak bir sonraki seçkinin sahibi olan İbnü's-Sayrafi'ye mukayese edilerek en azından hicri altıncı asırda yaşadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. (Abbas, 1975, s. 6; İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 16) Eserin Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye'deki nüshasında 106. varaktan sonra eksiklik bulunduğu için burada 67 değil, 43 biyografinin anlatımı mevcuttur. (Abbas, 1975, s. 7)

İkinci muhtasar eser, Fâtîmi devlet adamı, şair, edip ve tarihçi olan Ali b. Müncib'in (ö. 542/1147) oğlu olan İbnü's-Sayrafi'ye aittir. Biyografisi hakkında bilgi temin edilememiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 17) İbnü'l-Kattâ'ın *el-Müntecel min Dürreti'l-hatîre*'sından *İhtiyârâtü İbni's-Sayrafi* adıyla eserini telif etmiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 18) Eserinin ilk sayfasında "Bu, İbnü's-Sayrafi diye tanınan Kâtip el-Hasen b. Ali b. Müncib b. Süleyman'ın (Allah ona rahmet eylesin) *el-Müntecel min Dürreti'l-hatîre fî şu'arâi'l-cezîre*'den yaptığı seçmedir. Bunlar, İbnü'l-Ağleb'in yaptığı seçmeler değildir." şeklinde bir açıklama mevcuttur. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 14)

Görüldüğü gibi İbn Ağleb ve İbnü's-Sayrafi, İbnü'l-Kattâ'ın *el-Müntecel mine'd-Dürreti'l-hatîre fî şu'arâi'l-cezîre* adlı eserinden bazı şairleri seçerek eserlerini oluşturmuşlardır. İbn Ağleb, *el-Müntecel*'i müellifiyle birlikte zikrederken, İbnü's-Sayrafi sadece eserin adını belirtmekle yetinmiştir. Yukarıda da işaret edildiği gibi İbnü's-Sayrafi, eserindeki seçmelerin İbnü'l-Ağleb'in yaptıkları olmadığını özellikle eserinin başlangıcında belirtmiştir.

Bekkûş, *el-Müntecel*'in (المنتجل) Muhammed Neyfûr, Gabrielle, İhsan Abbas ve Rizzitano gibi bu konuda önceden araştırma yapmış olanlar tarafından *el-Müntehal* (المنتخل) diye okunduğunu belirtmiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 12,13) Ona göre bahsi geçen iki eserdeki seçmeler, *el-Müntecel*'den yapılmıştır. Çünkü her iki muhtasarın başlangıcında seçme yapılan eserin adı *el-Müntecel* (المنتجل) olarak geçmektedir. Dolayısıyla iki farklı eserde aynı hatanın denk gelme ihtimalinin düşük olduğunu söylemektedir. Yine ona göre bu araştırmacılar, *el-Müntecel*'i İbn Ağleb'in çalışması olarak zannetmektedirler. Oysaki İbnü's-Sayrafi'nin "...Bunlar, İbnü'l-Ağleb'in yaptığı seçmeler değildir." ifadesinden de anlaşılacağı gibi bu böyle değildir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 11)

Ayrıca önce İbn Ağleb'in sonra da İbnü's-Sayrafi'nin kendisinden farklı şiir ve kasideleri seçtiği *el-Müntecel*'in İbnü'l-Kattâ'a ait olduğu ve yine onun *ed-Dürretü'l-hatire* adlı eserinden ayrı olduğu anlaşılmaktadır. Bekkûş, *ed-Dürretü'l-hatire*'nin günümüze ulaşamamasını, müsveddeden beyaza geçirilememiş olma ihtimaliyle irtibatlandırır da, eserin hicri dokuzuncu asırlardaki tabakat kitaplarında zikredilmiş olması, bu olasılığı azaltmaktadır. Yine de anlatımda kopukluk olması ve bazı şairler hakkında çok sınırlı bilgiler verilmesi gibi hususlardan beyaza geçirilemediğini çıkarmak mümkündür. Belki İbnü'l-Kattâ' *ed-Dürre*'yi beyaza geçirmeden yine o eserden arıtma yaparak *el-Müntecel*'i telif etmiş olabilir. Ama ne yazık ki, bu eserden sadece yukarıda zikredilen iki muhtasar vasıtasıyla haberdar olunabilmektedir.

Yukarıdaki iki muhtasar, İbnü'l-Kattâ'ın *el-Müntecel mine'd-Dürreti'l-hatire fi şu'arâi'l-cezîre* adlı eserinden bazı şairleri seçilmesiyle telif edilmiştir. Bir de eserlerinde İbnü'l-Kattâ'dan büyük ölçüde alıntı yapan müellifler vardır. Bunlardan ilki olan İmâd el-İsfahânî (ö. 597/1201), *Haridetü'l-kasr ve ceridetü'l-asr: kısmu şuarai'l-Magrib* isimli eserinin ikinci bölümünü 'Sicilya Adası Şairlerinden Bir Grup' başlığıyla Sicilyalı şairlere ayırmıştır. Bu şairleri İbnü'l-Kattâ'ın *ed-Dürretü'l-hatire* adlı eserinde öncekileri de içine alacak şekilde önde gelen şairleri anlattığından bahsetmiş, kendisinin ise bunlardan seçkin olanları eserine aldığını belirtmiştir. (İmâd el-İsfahânî, 1966, s. 51) Bölümün ilk şairi olarak İbnü'l-Kattâ'ın biyografisini vermiş ve daha sonra 44 Sicilyalı şairi ve onların şiirlerini tanıtmıştır.

İmâd el-İsfahânî eserinde, Arap idaresinin sona ermesinden sonra yönetime geçen Norman krallarını övmek için söylenen Sicilya şairlerinden de bir seçim yapmıştır. Ömer b. Hasen es-Sıkillî'nin³ kasidesini beğenip ondan bazı beyitler nakletmekle yetindiğini açıklar ve şöyle der:

‘ واقتصرت منها على هذه النُعبَة مع الظم إليها، فما أوتر إثبات مديح الكفرة ’

(Kasideye susamış olmakla birlikte bu yudumla yetindim. Çünkü kafirleri övdüğünü ne kadar iyi ispatlıyor.) dedikten sonra şairin onların esiri olmasından dolayı mazur görülebileceğini söylüyor. (Harîde-Aksâm Uhrâ, 2, 812) el-İmâd

benzer bir ifadeyi Büseyrî'nin⁴ Norman kralı II. Roger'ı övdüğü bir dörtlüğü aktarırken de kullanmaktadır:

‘واقترت من القصيدتين على ما أوردته، لأنهما في مدح الكفار فما أثبتته’

(İki kasideden bu zikrettiğimle yetindim. Çünkü Kafirleri övmüş, ne kadar da belli.) (Harîde- Aksâm Uhrâ, 2, 805) İmâd'ın kendi ifadesiyle ‘kafirleri övmesi’ sebebiyle bu şiirleri yaymaktan kaçındığı izlenimi uyanmaktadır. Ama maalesef bu iki kaside kaybolmuştur. Geriye sadece *Haridetü'l-kasr*'da parçalar halinde rivayet edilen birkaç beyit bulunmaktadır.

Bir diğer eser, Alî b. Sa'îd el-Mağribî'ye (ö. 685/1286) ait olan *el-Elhân Müsellîye fî Hulâ Cezîret Sıkkılliyye*'dir. Bu, onun *el-Muğrib fî Hule'l-Mağrib* adlı eserinin ikinci kısmıdır. Sicilya adasıyla ilgili bu bölüm 1910'dan önce Alman oryantalist Bernhard Moritz tarafından yaklaşık on sayfa olarak yayınlanmıştır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 24) “İbn Sa'ids Beschreibung von Sicilien”, Centenario della nascita di Michele Amari, Palermo 1910, I, 292-305 (Uslu, Dia, 20, 303-304) Bu eser, Müslüman Sicilya'ya tarihsel bir bakış açısı sağlamıştır. Müellif, eğlenceli melodilerde aktarılan tarihi referanslarla, özellikle hicri beşinci ve altıncı yüzyıllardaki İslami Sicilya'nın tarihsel bir profilini sunmaktadır. Eser terâcim, coğrafya, tarih ve edebiyat tarihi yönünden önemli bir kaynaktır ve özellikle coğrafi bilgiler açısından önceki terâcim kitaplarından ayrılır. (Abbas, 1975, s. 8)

3.2. Metodu:

İbnü'l-Kattâ'ın *ed-Dürretü'l-hatîre* adlı eserinin şu an bütün halinde mevcut olmadığı yukarıda belirtilmişti. Dolayısıyla bu çalışmada, Beşir el-Bekkûş'un 1995 yılında yaptığı neşre dayanarak metodunu tespit etme çabası olacaktır. Muhakkik eserdeki şairlerin sıralamasıyla ilgili bir açıklama yapmamıştır. Bu sıralama, onun kendi tasarrufu da olabilir. Ancak onun tahkiki yaparken diğer eserlerden eksiklik ya da yanlışlık noktasında istifade ettiği söylenebilir. Bu başlık altında İbnü'l-Kattâ'ın *ed-Dürretü'l-hatîre*'de şairler ve onların şiirlerini aktarırken nasıl bir yol izlediği sorgulanacaktır. Bununla ilgili olarak üç tarz göze çarpmaktadır:

Birinci tarz, hakkında hiç bilgi vermeyip şairin sadece ismini ve şiirini zikretmesidir. Burada iki sebepten söz edilebilir: Birincisi, şairin emir ve devlet adamı gibi bilinen kişilerden olması sebebiyle açıklama ihtiyacı duymaması. İkinci sebep de, eserin günümüze kadar ulaşmamış olmasından dolayı asıl metne vakıf olunamaması. Mesela 5. sırada Emir Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. el-Hasen el-Kelbî'nin sadece ismi ve bir dörtlüğü bulunmaktadır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 43) Bu kişi, Kelbîlerin Sicilya'daki ilk emirinin oğludur. H. 359'da Kayrevân'da vefat etmiştir. (Nihayetü'l-Ereb 24/369-375) Yine 14. sıradaki Emir Ebû Ahmed Cafer b. et-Tayyib el-Kelbî'nin ismini söyledikten sonra onun

çeşitli vezin ve konulardaki birçok beytini aktarmış ama biyografisi hakkında bilgi vermemiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 52-56) Bu şekilde sadece isim olarak zikredilmiş bazı şairler, eserdeki biyografi numarasına göre şöyledir:

- İbrâhîm b. Mahmûd el-Kasrî (3. Biyografi)
- Emîr Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. el-Hasen el-Kelbî (5. Biyografi)
- Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Kâf el-Kâtib (8. Biyografi)
- Fakîh Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Lahmî (10. Biyografi)
- Emir Ebû Ahmed Cafer b. et-Tayyib el-Kelbî (14. Biyografi)

İkinci tarz, şair hakkında kısa bilgi vermesidir. Bazı şairler hakkında yok denecek kadar az bir malumat bulunmaktadır. Mesela Ebu'l-Kâsım Ahmed b. İbrâhîm el-Veddânî (4. Biyografi) ile ilgili olarak, sadece Mütekârib vezninde bir dörtlüğünün kendisine okunduğundan bahseder. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 42) Yine Ebû Ali Hasen b. Ebu'l-Hasen b. el-Veddânî (18. Biyografi) için 'Kur'ân ehliendir' demiş ve şiirine geçmiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 60) Katib et-Tûbî (Ebû Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed- 23. Biyografi) hakkında birkaç cümleyle onun çok iyi bir edip olduğunu belirtip nazım ve nesrini övmüştür. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 64-65)

Üçüncüsü ise, şair hakkında bilgi verdikten sonra pek çok mısrasını zikretmesidir. Mesela Ebu'l-Hasen Ali b. el-Hasen İbnü't-Tûbî hakkında uzun bir açıklama yapmış ve ona ait epeyce beyti nakletmiştir (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 107-117)

Eserdeki ilk biyografi, Fakih Kâdî Ebû İshâk İbrâhîm b. Mâlik el-Me'âfirî'ye aittir. Onun cömertliğine ve isabetli hükümler verdiğine işaret eder. Birçok şiirinin olduğunu söyleyerek bunu bir dörtlükle örneklendirir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 41) Şairleri sıralarken aralarında makam, asalet veya başka bir sebeple ayırım gözetmemiştir. Ancak şiir yönüyle önde olanların daha fazla şiirini aktarmaya özen gösterdiği izlenimi vardır. Mesela Kâtib Ebu'l-Hasen Ali b. Abdurrahman el-Ensârî'nin (59. Biyografi) Mısır'a gittiğini haber verdikten sonra şiirlerini nakletmeye başlar. Önce Tavîl vezninde en-Nâsır liddîn Ebû Muhammed el-Yâzûrî'yi övdüğü 22 beyti verir. Aynı kişi hakkında yazdığı 21 beyti de nakleder. Sonra 42 beyitlik bir bölüm daha aktarır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 119-132)

Dikkate değer olan bir diğer nokta, eserinde tanıttığı biyografilerde aşırıya kaçmayacak şekilde övgüye yer verirken, hiç kimsenin biyografisinde karalama yönüne gitmemiş olmasıdır. Yani müellif, şairleri tanıtırken onların iyi özelliklerini dile getirmiştir. Ayrıca şairlerin sosyal konumlarına ve yaşam şartlarına çok az değinmiş, sadece Ruzeyk b. Abdullah (28. Biyografi) isimli şairin epeyce fakirlik çektiğinden bahsetmiştir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 72)

İbnü'l-Kattâ' anlatımında seci sanatını güzel kullanmış ve böylece dil kullanımındaki ustalığını ortaya koymuştur. Mesela İbnü'l-Hayyât'ın (62. Biyografi) tanıtırken oldukça başarılı seci örneği sergilediği görülmektedir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 134-144) Elbette ki burada manayı da açık bir şekilde ortaya koyma çabası göstermiştir. İbnü'l-Kattâ'ın Sicilya'da yetişen şairleri tanıtırken Sicilya şiirini olabildiğince yansıtabilmeyi amaçladığı açıktır. Aktardığı çoğunluk şiirin hangi konuda söylendiğini belirtmiştir. Ayrıca şiirlerin yapısı, anlam ve üsluplarını da ön plana çıkarmaktadır. Müellifin eserinde olumsuz bir anlatım bulunmaması dikkat çekicidir. Akıcı bir üslûbu olan müellif, açık ve anlaşılır bir dil kullanmış, muğlak ifadelerden kaçınmıştır.

3.3. Muhtevası:

İbnü'l-Kattâ', eserinde vali, emir, kumandan, divan sahibi, şurta (güvenlikten sorumlu kişi), kadı, fakih, mutasavvıf, dil alimi gibi çeşitli meslek gruplarından oluşan geniş bir kitlenin nazmettiği şiirlere yer vermiştir. Mesela, fakih-kâdı olarak Ebû İshâk İbrâhîm b. Mâlik el-Me'âfirî gibi (1. Biyografi) ve kâtip olarak Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Hafif (2. Biyografi) zikredilebilir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 41)

Eserdeki en eski biyografi, Fâtımîlerin Afrika'daki ilk halifesi Ubeydullah el Mehdi ile aynı çağda yaşamış olan Ebu'l-Hasen Ahmet b. Nasr'a (11. Biyografi) aittir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 7, 47-49) Yine Kelbî ailesinin ilk emirlerinden iki kişinin biyografisine de yer vermiştir. Bunlar Mikdâd b. el-Hasen Kelbî (100. Biyografi) ve Meymûn b. el-Hasen el Kelbî (102. Biyografi)'dir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, s. 222-223, 225) Her ikisi de Fâtımî komutanı Hasan b. Ali b. Ebî el-Hüseyin Kelbî'nin (Algül, 1997, 16, 287-288) oğullarıdır. Bu komutan, Fâtımîler tarafından Kelbî ailesinden Sicilya adasına vali olarak atanan ilk şahsiyettir. İbnü'l-Kattâ'ın eserinde yer verdiği biyografiler, yaşadıkları devir ve şartlara göre üç gruba ayrılabilir:

a. Kelbî Emirlerle Çağdaş Şairler

ed-Dürretü'l-hatîre'nin şu an elimizde mevcut olan metni, Kelbî dönemi emirleri ile aynı çağda yaşamış büyük bir şair topluluğunu tanıtmaya imkân sağlamaktadır. Bu şairlerin çağdaşı olan emirler ise, Sikatüddeve Yusuf b. Abdullah (379-388) (12. Biyografi) ile oğlu Tâcüddevle Seyfûlmille Ca'fer (388-410) (13. Biyografi) ve 'el-Ekhal' diye meşhur kardeşi Te'yîdüddeve Ahmed (410-431)'dir. Eserde biyografisi verilen şairlerden bazıları şiirlerinde o emirlerin cömertlik, cesaret ve düşmanı yenme gibi konulardaki üstün başarılarını anlatmışlardır. Sicilya'nın büyük şairi İbnü'l-Hayyât er-Rub'î (62. Biyografi) ve Kumandan el-Hüseyin b. Ebû Alî (26. Biyografi), bu şairlerin en önde gelenleridir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 8)

b. Sicilya Müslümanlarının Zayıf Düştüğü Dönemdeki Şairler

Bu zaman diliminde Sicilya'nın kaleleri zapt edilmiş, düşmanlar Müslümanlara karşı saldırıya geçmiş ve Müslüman halkın ve yöneticilerin mücadele gücü tükenmiştir. Özellikle Kasım b. Abdullah et-Temîmî (76. Biyografi) ve Kâtip Ali b. Abdülcebbâr (58. Biyografi) bu dönemi şiirlerinde en iyi yansıtan şairlerdir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 8)

c. İbnü'l-Kattâ'ın Çağdaşı Şairler

Hicri beşinci asrın ilk çeyreğinden neredeyse altın asrın ortalarına kadarki zamandır. Bu dönemde büyük bir şair topluluğu bulunmaktadır. Bunlar İbnü'l-Kattâ' ile aynı çağda yaşamış olduklarından, onun arkadaşı veya akranlarından oluşmaktadır. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 8) Mesela Ömer b. Halef b. Mekki bunlardan birisidir. H. 484'ten (1091) sonra Tunus'ta yaşamaya başlamış ve hicri altıncı yüzyılın başlarında vefat etmiştir. (67. Biyografi) Yine Kadı Muhammed b. Kâsım b. Zeyd el-Lahmî, Fâtımî veziri Afdal b. Bedru'l-Cemâli döneminde Mısır kadılığı yapmıştır. (97. Biyografi)

Yukarıdaki bu sınıflandırmadan da görüldüğü gibi eserde oldukça geniş bir zaman diliminde yaşayan şairlerin biyografileri bulunmaktadır. Dolayısıyla *ed-Dürretü'l-hatîre*'nin yaklaşık iki asır gibi uzun bir dönemin şairlerini tanıttığı ve böylelikle de eserin, Sicilya adasındaki İslâm kültür ve edebiyatının bütün dönemlerini yansıttığı sonucuna varılabilir.

Şairlerin etnik özellikleri ve diğer unsurlar göz önünde bulundurulmasıyla da farklı bir sınıflandırma yapılabilir. *ed-Dürretü'l-hatîre*'nin yukarıda işaret edilen şairleri incelendiğinde, o dönemdeki Müslüman Sicilya toplumunun hangi unsurlardan oluştuğu hakkında da bir fikir elde edilebilmektedir. Çünkü şairlerin kimliklerinden hangi aileye veya millete mensup olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bunları da üç gruba ayırmak mümkündür:

a. Bürokrat Aileler

Kelbiler, Kattâoğulları, Şamioğulları Veddânîoğulları, Rukbânîoğulları. Ayrıca Miklâtî ve Levâtî gibi Berberilere mensup olanlar da vardı.

b. Arap Soyundan Gelenler

Kahtânîler ve Adnânîler olmak üzere ikiye ayrılıyorlardı. Ezdî, Mu'âfirî, Kelâî, Lahmî, Hulânî, Zebîdî gibi aileler Kahtânî soyundan gelmekteydiler. Kureyşî, Fihri, Sehmî, Temîmî, Tağlibî ve Kaysî aileleri de Adnânîler soyundandı.

c. Nisbeleri Esas Alınanlar

Bu şairler içinde 'Ensârî' gibi İslâmî nisbe alanlar olmakla birlikte, beldelerine ve buldukları yere nisbet edilenler de bulunmaktadır. Mesela Tarabnuşî, Sementârî, Veddânî, Karanî, Tûbî ve Kemmûnî isimli şairler örnek gösterilebilir. (İbnü'l-Kattâ', 1995, *Muhakkikin Girişi*, s. 9)

ed-Dürretü'l-hatîre'nin özellikleriyle ilgili şunlar söylenebilir: Öncelikle eser, Sicilya İslam kültürünün bütün aşamalarını göstermektedir. İçerisinde çeşitli ve farklı unsurlardan, diğer bir deyişle Araplar ve berberiler başta olmak üzere farklı ırklardan Müslüman Sicilyalı şairlere ait biyografiler ve şiirleri bulunmaktadır. Bu durum farklı ırkların birlikte bir arada yaşadığı Müslüman Sicilya toplumunu yansıtmaktadır. İkinci bir özellik olarak da eserde komutanlar, valiler ve katipler gibi birçok meslekten kişilere yer verilmesi zikredilebilir.

İbnü'l-Kattâ'ın *ed-Dürre*'deki kaynaklarına gelince, eser baştan sona okunduğunda İbnü'l-Kattâ'ın eserinde iki temel kaynağa dayandığı açıkça görülecektir: Birincisi, müellifin bizzat şairin kendisinden veya bir raviden sözlü/şifahi olarak duymasıdır. İkincisi de o şairlerden nakleden yahut onların şiirlerinin bulunduğu eserlerden okuması şeklindedir.

Sonuç

İbnü'l-Kattâ'ın hem şair hem de tarihçi olması ve döneminin Sicilya'sına ait değerli edebî birikimini günümüze ulaştırmasından dolayı *ed-Dürretü'l-Hatîre* adlı eseri, Arap-İslâm idaresinde yönetilen Sicilya'da yazılan Arapça şiir konusunda çok müstesna bir yere sahiptir. Aynı zamanda Sicilya'daki edebî ve fikrî hareketin de en önemli kaynağı sayılmaktadır. Devlet adamları ve ileri gelenlerin şiirle ilgilenmeleri, adada şiirin çok saygın bir konumda olduğunu gösterdiği gibi dönemin yüksek kültür düzeyine de işaret etmektedir. Yine şairlerin farklı görev ve konumlarda bulunması, toplumda şiire verilen değeri ve alakayı göstermektedir. Kumandanlık, kadılık ve kâtiplik gibi farklı meslek gruplarından ve çeşitli yönetim kademelerinden kişilerin şiir söylemesi, bunu açıkça ortaya koymaktadır. *ed-Dürretü'l-hatîre*'nin bir diğer özelliği, Sicilya'daki İslam kültürünün zenginliğini göstermesidir. Bu eser, Araplar ve Berberiler başta olmak üzere farklı ırklardan Müslüman Sicilyalı şairlere ait biyografiler ve şiirleri içermektedir. Bu durum, farklı ırkların bir arada yaşadığı Müslüman Sicilya toplumunu yansıtmaktadır.

ed-Dürretü'l-hatîre Arap-İslâm idaresindeki Sicilya'nın düşünce ve edebiyat tarihine dair önemli bir kaynak eser olması sebebiyle, *Muhtasar mine'l-Müntecel*, *Harîdetü'l-kasr*, *İnbâhu'r-rivât*, *Mu'cemu'l-udebâ*, *Mu'cemu'l-Buldân* ve *el-Muğrib fi Hule'l-Mağrib* gibi kendisinden sonra telif edilen bazı eserlere önemli ölçüde kaynaklık teşkil etmiştir. Konunun genişliğinden dolayı bu çalışmada *Harîdetü'l-kasr* ve *el-Muğrib fi Hule'l-Mağrib*'in ikinci kısmı olan *el-Elhân müselliye fi hulâ cezîret Sıkilliyye* hakkında bilgi vermekle yetinilmiştir.

İbnü'l-Kattâ'ın genel olarak üç şekilde şairleri tanıttığı gözlenmektedir: Birincisi, şairin sadece ismini verdikten sonra şiirinden örnek zikretme şeklinde

kısa anlatımı tercih etmesidir. Çok sayıda biyografi bu şekildedir. İkincisi, şairle ilgili birkaç kelime ya da cümleyi geçmeyecek açıklama yaptıktan sonra şiirinden alıntı yapmasıdır. Üçüncüsü ise, şair hakkında bilgi verdikten sonra pek çok mısrasını zikretmesidir. İbnü'l-Katta, eserinde adanın yetiştirdiği şairlerin çoğunu tanıtmayı amaçladığı için eserini telif ederken onlarla irtibata geçip şiirlerini temin etmeye çaba göstermiştir. Çalışmada ismi geçen şairlerin *ed-Dürretü'l-hatîre*'deki biyografi numaraları verilerek okuyucuya kolaylık sağlanması amaçlanmıştır.

İbnü'l-Kattâ', eserinde dil maharetini ortaya koyacak bir şekilde seçili bir anlatımı tercih etmiştir. Bu durum dönemin dil özelliğini de yansıtmaktadır. Sözü aşırı güzelleştirme çabası içinde olmamakla birlikte, seci amacıyla seçtiği kelimelerin gelişigüzel olmadığı da göze çarpmaktadır.

İbnü'l-Kattâ'ın önemli bir başka yönü, adadaki şairlerin göç edip o beldeden ayrılmalarından sonra bile yaşadıkları yerleri biliyor olmasıdır. İster Sicilya'nın dağılmasından önce Mısır'da yaşayanlar olsun, ister Endülüs veya İfrikiye'de yaşayanlar olsun bu durum aynıdır.

Sonuç olarak; *ed-Dürretü'l-hatîre* yalnızca Sicilya'daki edebî ve fikrî hareketin tarihine odaklanan tek kitaptır. Kendi asrında ve daha sonra yazılan diğer kitapların aksine bu özelliği sergilemektedir. Sicilya şiir ve şairlerini tanıtan bu eser, aynı zamanda o dönemde çeşitli kademelerde görev yapan kişilerin hayatları hakkında çağdaşları olan Sicilyalı bir alimin anlatımıyla ilk elden bilgiler aktarması açısından büyük bir önemi haizdir. Ayrıca *ed-Dürretü'l-hatîre*'nin döneme hâkim olan kültürel çeşitliliği de yansıtmaktadır. Bu çalışmanın, Sicilya şiirinin tanınması amacıyla *ed-Dürretü'l-hatîre*'de zikredilen şairlerin daha sonraki çalışmalarda araştırılmasına vesile olacağı umulmaktadır.

Ek: ed-DÜRRETÜ'L-HATİRE'DE YER ALAN ŞAİRLER LİSTESİ

1. Ebû İshâk İbrâhîm b. Mâlik el-Me'âfirî
2. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Hafif el-Kâtib
3. İbrâhîm b. Mahmûd el-Kasrî
4. Ebu'l-Kâsım Ahmed b. İbrâhîm el-Veddânî
5. el-Emîr Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. el-Hasen el-Kelbî
6. Ebu'l-Feth Ahmed b. Ali eş-Şâmî
7. Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Fehrî
8. Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Kâf el-Kâtib
9. el-Fakîh Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Muhammed el-Kelâ'î

10. el-Fakîh Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Lahmî
11. Ebu'l-Hasen Ahmed b. Nasr el-Kâtib
12. el-Emîr Sikatüddeve Ca'fer ibn Te'yîdüddeve el-Kelbî
13. el-Emîr Tâcüddeve ve Seyfümille Ebû Muhammed Cafer b. Sikatüddeve
14. el-Emîr Ebû Ahmed Cafer b. et-Tayyib el-Kelbî
15. Ebû Muhammed Cafer b. Alî b. Muhammed es-Sa'dî, İbnü'l-Kattâ' diye tanınıyor.
16. el-Kâdî Ebu'l-Fadl el-Hasen b. İbrâhîm b. eş-Şâmî el-Kenânî
17. Ebû Alî el-Hasen b. Ahmed el-Kâtib
18. Ebû Alî Hasen b. Ebî el-Hasen b. el-Veddânî
19. Ebû Alî Hasen b. Abdullah el-Humâmî
20. Ebû Alî Hasen Abdullah et-Tarâbunuşî
21. el-Kâid Ebû Muhammed el-Hasen b. Ömer b. Mektûd
22. Ebû Alî el-Hasen b. Muhammed el-Kâtib (İbn el-Astabî)
23. Ebû Muhammed el-Hasen b. Muhammed et-Tûbî el-Kâtib
24. Ebû Alî el-Hüseyn b. Ahmed b. Muhammed b. Ziyâdetüllâh es-Sa'dî
25. Ebû Alî Hüseyin b. Hâlid el-Kâtib
26. Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ebî Alî el-Kâid
27. Halûf b. Abdullah b. el-Berkî
28. Ruzejk/Razîk b. Abdullah eş-Şâir
29. Süleyman b. Muhammed et-Tarâbunuşî
30. el-Vezir Ebu'l-Fadl Tâhir b. Muhammed et-Tağlebî (İbn Rukbânî)
31. Ebu'l-Abbâs b. Muhammed b. el-Kâf
32. Abdulcebbâr b. Abdurrahmân b. Sürü'ayn el-Kâtib
33. el-Fakîh Ebû Muhammed Abdu'l-Hak b. Muhammed b. Hârûn es-Sehmî
34. el-Fakîh Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Sarakûsî
35. Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Hasen el-Kâtib
36. el-Emîr Mustahlısuddeve Abdurrahman b. el-Hasen el-Kelbî
37. Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdu'l-Ganiyy el-Mukrî el-Vâiz
38. el-Vezir el-Kâtib Ebu'l-Fadl Abdu'l-Aziz b. Ahmed b. Dânik
39. Ebû Muhammed Abdulazîz İbnü'l-Hâkim Ömer b. Abdu'l-Azîz el-Me'âfirî
40. Ebu Muhammed Abdulazîz b. Abdurrahmân el-Ensârî el-Kâtib

41. el-Emîr Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Süleymân b. Yahlif el-Kelbî
42. el-Vezîr Ebû Muhammed Abdullah b. Abdullah el-Hâşimî
43. Ebû Abdullah el-Arûzî
44. Ebu'l-Musîb Abdullah b. Ebî Mâlik el-Kaysî
45. Ebû Muhammed Abdullah b. Mahlûf el-Fa'fa'
46. Ebû Muhammed Abdulmu'ti b. Muhammed es-Sarakûsî
47. Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Abdullah b. Mübârek
48. Ebû Bekr Atîk b. Abdullah b. Rahmân el-Havlânî el-Mukrî'
49. Ebû Bekr Atîk b. Alî b. Dâvûd (es-Sementârî)
50. Ebû Sa'îd Osmân b. Atîk es-Sıfâr el-Kâtib
51. Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Zeynü'l-Had el-Ezdi
52. Ebu'l-Hasen Alî b. Ebî İshâk İbrâhîm el-Veddânî
53. Ebu'l-Hasen Alî b. Bişrî el-Kâtib
54. Ebu'l-Hasen Alî b. el-Hasen b. Habîb el-Luğavî
55. Ebu'l-Hasen Alî b. el-Hasen b. Ebî Sa'îd el-Kâdî Sehl b. Mihrân
56. Ebu'l-Hasen Alî b. el-Hasen İbn et-Tûbî
57. Ebu'l-Fadl Alî b. Tâhir b. er-Rukbânî
58. Ebu'l-Hasen Alî b. Abdulcebbâr el-Kâtib (İbn el-Kemmûnî)
59. Ebu'l-Hasen Alî b. Abdurrahmân el-Ensârî el-Kâtib
60. Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Abdullah b. el-Hüseyn b. el-Kattâ' es-Sa'dî
61. Ebu'l-Hasen Alî b. Abdullah b. eş-Şâmî
62. Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî er-Rub'î (İbnü'l-Hayyât)
63. Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed (es-Sıkıllî)
64. Ebu'l-Hasen Alî b. el-Mu'allim
65. Ebû Hafs Ömer b. Hasen ibnü's-Satberak
66. Ebû Hafs Ömer b. Hasen ibnü'l-Karnî el-Kâtib
67. Ebû Hafs Ömer b. Halef b. Mekkî
68. el-Kâdi Ebû Hafs Ömer b. Ebî et-Tayyib
69. Ebû Hafs Ömer b. Abdullah el-Kâtib
70. Ebû Hafs Ömer b. Abdunnûr (İbnü'l-Hakkâr)
71. el-Fakîh Ebû Hafs Ömer b. Mâzûz b. Halîl el-Levâtî

72. Ebû Hafs Ömer
73. el-Emîr Ebû Muhammed Ammâr b. el-Mansûr el-Kelbî
74. el-Kâid Ebu'l-Fütûh b. el-Kâid Bedîr el-Miklâtî
75. Ebû Muhammed el-Kâsım Abdullah et-Temîmî
76. el-Emîr Ebû Muhammed el-Kâsım b. Nizâr el-Kelbî
77. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (Divanü'l-inşâ sahibi)
78. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed es-Sabbâğ et-Temîmî
79. Muhammed b. el-Fakîh Ahmed el-Kilâ'î b. Abdurrahmân
80. Ebû Abdullah b. Muhammed b. Ahmed el-Hâşimî (İbnü'l-Hâle)
81. Muhammed b. Ahmed b. Yahyâ el-Kâtib
82. el-Emîr Ebû Abdullah Muhammed b. el-Emîr Cafer b. Muhammed b. el-Hasen el-Kelbî
83. Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen el-Kâtib (er-Rucînî)
84. Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen b. et-Tûbî el-Kâtib
85. Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen İbnü'l-Karnî el-Kâtib
86. Ebu'l-Feth Muhammed b. el-Hüseyn İbnü'l-Kurkûrî el-Kâtib
87. Ebû Muhammed en-Nahvî (ed-Dem'a)
88. Ebû Abdullah Muhammed b. Zeyd et-Tartâî
89. Ebû Abdullah Muhammed b. Sedûs en-Nahvî el-Kâtib
90. Ebû Bekr Muhammed b. Sehl el-Kâtib (ez-Zureyk)
91. Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. el-Hüseyn İbnü'l-Kattâ'
92. Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah el-Mukrî en-Nahvî
93. Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Attâr el-Kâtib
94. Ebû Abdullah Muhammed b. Alî b. es-Sabbâğ el-Kâtib
95. Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. Abdulcebbâr el-Kemmûnî
96. Ebû Abdullah Muhammed b. Ebu'l-Fadl et-Tağlibî (İbnü'r-Rukbânî)
97. Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsım b. Zeyd el-Lahmî el-Kâtib el-Kâdî
98. Ebu'l-Fadl Müşrif b. Râşid
99. Ebu'l-'Arab Mus'ab b. Muhammed b. Ebu'l-Furât el-Kuraşî
100. el-Emîr Ebu'l-Hasen el-Mikdâd b. el-Hasen el-Kelbî
101. Ebû Sa'id Meymûn b. Ebî Bekr el-Verrâk

102. el-Emîr Ebû Muhammed Meymûn b. el-Hasen el-Kelbî
 103. Ebu'l-Kâsım Hâşim b. Yûnus el-Kâtib
 104. Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Alî ez-Zebîdî
 105. Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ahmed ed-Debbâğ en-Nahvî
 106. Ebu'l-Kâsım Alî b. Cafer b. Alî et-Temîmî es-Sa'dî (*ed-Dürre*'nin müellifi İbnü'l-Kattâ')

Kaynakça

- Abbas, İ. (1975). *el-Arab fi Sıkkıyye*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe.
- Akpınar, C. (1994). "Ebu's-Salt ed-Dânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (X, s. 340-342) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Algül, H. (1997). "Hasan b. Ali el-Kelbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XVI, s. 287-288) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Altan, İ. (2002). "Kelbiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXV, s. 206-207) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Amari, Micele. (1857). *Biblioteca Arabo-Sicula*. Leipzig. *el-Mektebetü'l-Arabiyyetü's-Sıkkıyye*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- el-Askalânî, İbn Hacer. (2002). *Lisânü'l-mizân*. haz. Abdülfettah Ebû Gudde; yay. haz. Salman Abdülfettah Ebû Gudde. Beyrut: Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye.
- Azimli, M. (2009). "Sicilya'daki İslam Medeniyeti'nin Avrupa'ya Etkileri", *Marife*. yıl 9, sayı 2, güz 2009, s. 63-82.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetü'l-arifin esmaü'l-müellifin ve asarü'l-musannifin*. Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî.
- İbn Cübeyr, Ebu'l-Hüseyn Muhammed. (1964). *Rihletü İbn Cübeyr*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- Carpentieri, N. (2018). "Adab as Social Currency The Survival of The Qaşîda in Medieval Sicily". *Mediterranea. International journal for the transfer of knowledge*. 3 (ss. 1-18).
- Cassarino, M. (2013), "Palermo experienced, Palermo imagined", *A Companion to Medieval Palermo*. (ss. 89-132) Leiden: Brill.
- Erkoçoğlu, F. (2016). "Sicilya Notları", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. sayı 5, Haziran 2016, s. 99-119.
- Fîrûzâbâdî. (2000). *el-Bulga fi terâcimi eimmeti'n-nahv ve'l-luga*. thk. Muhammed el-Mısrî. Dimaşk: Dâru Sa'duddîn.
- Günel, F. (2000). "İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkıllî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXI, s. 105-106) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Hizmetli, M. (2018). *İslam Tarihinin İlk Kaynakları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- İbn Hallikân. *Vefeyâtu 'l-a'yân*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbnü'l-Kattâ' es-sıkillî. (1995). *ed-Dürreti 'l-hatîre fî şu'arâi 'l-cezîre "Cezîretü Sıkilliyye"*. thk. Beşir el-Bekkûş. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- İbnü'l-Kıftî. (1986). *İnbahü'r-ruvât ala enbahi'n-nühat*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî; Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye.
- İhtiyâr, U. (2008). *eş-Şi'ru'l-'Arabî fî cezîrat'i-Sıkilliyye İtticâhâtuhû ve hasâisuhu 'l-fenniyye münzü 'l-feth hattâ nihâyeti 'l-vucûdi 'l-'Arabî fihâ 212-647*. Suriye: Menşûrâtu Vizâratî's-Sekâfiyye.
- İmâd el-İsfehânî. (1951). *Haridetü'l-kasr ve ceridetü'l-asr: şuarai Mısr*. nşr. Ahmed Emin, Şevki dayf, İhsan Abbas. Kahire: Lecnetü't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr.
- İmâd el-İsfehânî. (1966). *Haridetü'l-kasr ve ceridetü'l-asr: kısmu şuarai 'l-Magrib*. thk. Muhammed Merzuki, Muhammed el-Arusi el-Matvi, Cilani b. Hac Yahyâ. Tunus: ed-Darü't-Tunisiyye.
- Karaaslan, N. Ü. (1999). "İbn Cübeyr", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XIX, s. 400-402) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü 'z-zünûn*. tsh. M. Şerafettin Yalçın, Kilisli Rıfat Bilge. tkd. Şihabeddin Mar'aşî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Özaydın, A. (1988). "Ağlebîler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (I, s. 475-478) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Rizzitano, U. (1975). *Storia e Cultura Nella Sicilia Saracena*. Palermo: S.F. Flaccovio.
- Sezgin, F. (1983). *Târîhu 't-turâsi 'l-'Arabî (GAS): şî'r ile 'l-havali sene 430 h: asru sadri 'l-İslâm ve Beni Ümeyye ve 'l-muhadramin*. Trc. Mahmud Fehmi Hicâzî ve racea Arefe Mustafa, Saîd Abdurrahim. c. 2, III. Kısım. Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye.
- Sezgin, F. (1983). *Târîhü't-turâsi 'l-Arabî (GAS) : şî'r ile 'l-havali sene 430 h: asru 'l-Abbasi (Mısr, el-Magrib, el-Endelüs), feharisu mücellidi 's-sani*. Trc. Mahmud Fehmi Hicazi ve racea Arefe Mustafa, Saîd Abdurrahim. c. 2, IV. Kısım. Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî. (2013). *Mir'âtu 'z-zemân fî tevârîhi 'l-a'yân*. thk. İbrahim ez-Zeybek. Dimaşk: er-Risâletü'l-Âlemiyye.
- es-Silefî, Ebû Tahir. (1993). *Mu'cemu 's-sefer*. thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

- es-Suyûtî. (1967). *Hüsni'l-muhâdara fî târihi Mısr ve'l-Kâhira*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- es-Suyûtî. (1965). *Bugyetü'l-vu'ât fî tabâkâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. 1. bs. Matbaatu İsâ el-Bâbi'l-Halebî ve Şurekâhu.
- Şakiroğlu, M. H. (2009). "Ağlebiler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXXVII, s. 138-139) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Toprak, M. F. (1999). "İbn Hamdîs", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XX, s. 20-21) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uslu, R. (1999). "İbn Sa'îd el-Mağribî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XX, s. 302-305) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- el-Yâfî, İbn Süleyman. (1997). *Mir'âtü'l-cinân ve 'abratü'l-yakzân*. haz. Halil el-Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Yâkût el-Hamevî. (1990). *Mu'cemu'l-buldân*. thk. Ferîd Abdulaziz el-Cündî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Yâkût el-Hamevî. (1993). *Mu'cemu'l-udebâ*, thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- Zehebi. (1984). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

¹ <https://translate.google.com/?sl=tr&tl=el&text=incir%20&op=translate&hl=tr> Erişim Tarihi: 24.05.2022

² <https://translate.google.com/?hl=tr&sl=tr&tl=el&text=zeytin&op=translate> Erişim Tarihi: 24.05.2022

³ <https://al-maktaba.org/book/12815/744#p1> Erişim Tarihi: 24.05.2022

⁴ <https://al-maktaba.org/book/12815/738> Erişim Tarihi: 24.05.2022